

טבילת כלים

[א]

מקור החיוב

המקור

כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר אך במי נדה יתחטא וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים: (במדבר לא, כג)

פרש"י שרבותינו דרשו מכאן, שאף להכשירן מן האיסור הטעין טבילה לכלי מתכות. ומי נדה הכתובין כאן דרשו מים הראויים לטבול בהם נדה, וכמה הם ארבעים סאה. על הפסוק "תעבירו במים" כתב רש"י מטבילן ודיו, ודוקא כלי מתכות. הרמב"ן חולק על רש"י וכתב שכשלמדו חכמים טבילה זו לא הזכירו בה המקרא הזה, אלא דרשו (ע"ז עה, ב) אך במי נדה יתחטא, מים שהנדה טובלת בהם. אבל פירוש "תעבירו במים", לכבסם ולשפשף אותם במים יפה עד שתסור חלודה שנדבקה מהם מן האיסור שנשתמש בהם, שזהו הכשרן מן האיסור. ועי' בספר גור אריה ורא"ם במה שמיישבים דברי רש"י, וע"ע בספר העמק שאלה (שאלתא קלז, יב).

דאורייתא או מדרבנן

יש להסתפק האם חיוב טבילת כלים הוא מן התורה או שאינו אלא מדרבנן. והנה בגמ' (עבודה זרה עה, ב) כתוב וז"ל תנא וכולן צריכין טבילה בארבעים סאה, מנהגי מילי אמר רבא דאמר קרא (במדבר לא) כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר, הוסיף לך הכתוב טהרה אחרת, מסתימת לשון הגמ' משמע שחיוב הטבילה היא מן התורה.

שיטת הרמב"ם

ועי' ברמב"ם (מאכלות אסורות יז, ה) שכתב וז"ל טבילה זו שמטבילין כלי הסעודה הנלקחים מן העכו"ם ואח"כ יותרו לאכילה ושתייה, אינן לענין טומאה וטהרה, **אלא מדברי סופרים**, ורמז לה כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר, **ומפי השמועה** למדו שאינו מדבר אלא בטהרתן מידי גיעולי עכו"ם לא מידי טומאה, שאין לך טומאה עולה על ידי האש וכו', אלא לענין גיעולי עכו"ם, וכיון שכתוב וטהר, **אמרו חכמים** הוסיף לו טהרה אחר עבירתו באש להתירו מגיעולי עכו"ם.

ממה שכתב מדברי סופרים אינו מוכרח שמדובר בדין דרבנן, שכידועה הרמב"ם משתמש במילים אלו גם לגבי דברים הנלמדים מ"ג מדות, עי' מש"כ באריכות בסה"מ שורש ב' שדבר הנלמד מ"ג אינו נמנה במנין המצוות משום דהוי מדברי סופרים, ונקטו המפרשים שאין כוונתו דהוי מדרבנן, אלא שלענין מנין המצוות רק דברים המפורשים נמנו. (ועי' ריש הלכות אישות, שכסף מדברי סופרים, וכבר תמהו עליו שבוודאי הוי מן התורה, וכתב הרשב"ץ בספרו זוהר הרקיע שכוונת הרמב"ם כנ"ל)

אבל ממה שכתב (לענין טבילה) אמרו חכמים, משמע שאין כאן אלא חיוב דרבנן. אבל גם זה דחו האחרונים על פי מה שכתב הרמב"ם (הל' תפילה א, א) וז"ל מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם את ה' אלהיכם, מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם, אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה.

הרשב"א (שו"ת הרשב"א חלק ג סימן רנ"ה ורנ"ט) נשאל האם גוי יכול לטבול כלים הטעונים טבילה, ורצה השואל להתיר משום שאין החיוב אלא מדרבנן, הרשב"א ענה לו שמה שאמר שטבילת כלים מדברי סופרים, לא כולי עלמא מודים בו, ומדברי הרמב"ם ז"ל יראה שהוא סבור שהוא מדאורייתא, ופשטא דשמעתא דשיליה ע"ז הכין משמע טפי. אבל לגבי עיקר הענין פסק שגוי יכול לטבול, משום שלא צריך כוונה לטבילה, כמו שרואים לענין טבילת נדה. ועי' בכסף משנה שהוכחותיו מהרמב"ם הוא ממה שכתב "ומפי השמועה למדו". אבל ראיתי בשם ספר פרי תואר (יו"ד סי' קכ) שרצה לומר שאין כוונת הרמב"ם

במש"כ מפי השמועה על טבילת כלים, אלא על הדין של גיעולי מדין שצריך להכשיר הכלים, אבל טבילת כלים אינו אלא מדרבנן.

אבל עי' בחי' הרשב"א (ע"ז שם) לגבי ספיקת הגמ' האם כלי משכנתא צריך טבילה, שהרי"ף לא הכריע, אבל הרמב"ם ז"ל כתב דאינו צריך טבילה, משמע דלקולא אזלינן בה, עד דחזינן לדעתיה לגוי דבעי לשקועיה, ותמה עליו דהא משמע ודאי כי טבילה זאת מדאורייתא היא דמכלי מדין גמרינן לה, וא"כ הוה ליה ספיקא דאורייתא וכל ספק דאורייתא לחומרא. ועי"ש שמצא לראב"ד ז"ל שכתב דמשכנתא צריך טבילה, וכתב עוד שהרמב"ם ז"ל הלך לשיטתו שהוא ז"ל כתב דטבילת כלים מדברי סופרים היא, וכתב הרשב"א שדעתו לומר דקראי אסמכתא בעלמא הן.

שיטת הרמב"ן

שיטת הרמב"ן לא ברור שבפירושו עה"ת (במדבר שם) כתב וז"ל ולבי מהרהר עוד לומר שהטבילה הזו מדבריהם והמקרא אסמכתא עשו אותו, וכן אונקלוס מתרגם אותו בחטוי הזאה של אפר פרה, והצריכו אותה חכמים בכלי המתכות בלבד, מפני שיש בהם כלים שתשימשן באור ובכלי ראשון ובכלי שני ובצונן, וזה צריך תלמוד. ובחידושי הרמב"ן למסכת עבודה זרה (עה, ב) על ההיא דאמרין הוי אמינא מאי וטהר בכל דהו כתב רחמנא במי נדה, הק' שטבילת כלים דאורייתא ברביעית היא, כדאמר בפסחים (יז, ב) הואיל וחזי למטביל בה מחטין וצנורות, ותל' דטבילה זו גזירת הכתוב היא, וכך היא גזירת מלך להצריכה ארבעים סאה, אי נמי אסמכתא.

שיטת שאר הפוסקים

ועי' בספר טבילת כלים שמביא השיטות לכאן ולכאן, וכתב שרוב ראשונים סוברים שטבילת כלים מן התורה. וכן הוא סתימת השו"ע (יו"ד קכ, ט) שפסק לחומרא לענין גוי שמשכן כלי לישראל, שאם נראה בדעת העובד כוכבים שרוצה לשקעו בידו, טעון טבילה, ואם לאו, יטבילנו בלא ברכה או יקנה כלי אחר ויטבילנו עמו. וכבר הזכרנו שזה אבעיא דלא איפשטא, א"כ ע"כ שס"ל שחייב טבילת כלים הוא מה"ת.

[ב]

גדר החיוב

סדר הגעלה וטבילה

הנה בגמ' (ע"ז עה, ב) איתא דברים שנשתמש בהן ע"י חמין כגון היורות הקומקמוסון ומחמי חמין מגעילין ומטבילין והן טהורין, דברים שנשתמש בהן ע"י האור כגון השפודין והאסכלאות מלבנן ומטבילין והן טהורין. ונחלקו הראשונים האם הסדר של הגעלה ואח"כ טבילה מעכב או לא. דעת התוס' דלא משנה הסדר כלל, ושפיר מצי להטבילם ואח"כ להגעילם. אבל הריטב"א ועוד ראשונים חולקים, וסוברים דרק אם מגעילם ואח"כ טובלם מועיל. ועי"ש בריטב"א שכ' וז"ל, וכן בדין שאם לא כן הרי הוא כאדם הטובל ושרץ בידו, שלא עלתה לו טבילה כלל.

וצ"ב במה נחלקו הראשונים, עוד צ"ב ההשוואה של הריטב"א לטובל ושרץ בידו, דמה השייכות, התם הרי אחיזת השרץ הטמא הוי סתירה לטהרת המקוה, ולכן הטבילה במצב כזה לא הועילה כלום. אבל מה השייכות בין טבילה להגעלה, הרי תכלית ההגעלה היא להוציא בליעות האסורות, ותכלית הטבילה הוא להביא הכלי מטומאת נכרי לקדושת ישראל, (כדאיתא בירושלמי, והובא בראשונים), ומה שייך זה לטובל ושרץ בידו.

גירות או הכשר

ונראה דנחלקו בהבנת דברי הירושלמי הנ"ל, דהתוס' מפרשים כפשוטו, דהטבילה היא כעין גירות, שהכלי יוצא מטומאה לקדושה, ולכן סוברים שאפשר לטבול גם לפני ההגעלה, דאין שום שייכות בין טבילה להגעלה, ומה איכפת לי שיש בו בליעת איסור בשעת "טבילת הגירות". אבל הריטב"א ודעימיה סוברים

ש"טומאת נכרי" שהוזכר בירושלמי, שממנו באה הטבילה לטהר, היינו "טומאה" שנובעת ממאכלות אסורות, ולא מעצפ זה שהיה שייך לגוי. וכן מוכח מדבריו לקמן שכ' וז"ל כלי סעודה אמורין בפרשה, פירוש ומשום דסופן להשתמש באיסור ויצאו לקדושה, היינו דקשה ליה להריטב"א מדוע יש חיוב לטבול כלים חדשים, והרי עדיין לא נשתמשו בהן לאיסור. ותירץ דחיוב הטבילה הוא משום דסופן להשתמש בהן לאיסור, רצה לומר דיסוד חיוב הטבילה היא למרק הכלי מהשפעת מאכלות אסורות, וחידוש הריטב"א שאפילו אם סופן להשתמש בהן למאכ"א ג"כ צריך טבילה. אכן לפי תוס' שחיוב הטבילה היא מעין גירות, ודאי דקושית הריטב"א מכלים חדשים מעיקרא ליתא, דמה לי חדש מה לי ישן, סו"ס צריכים ל"גייר" הכלי ולהוציאו מטומאה לקדושה.

ולפי"ז מובן השוואת הריטב"א לטובל ושרץ בידו, דגם כאן קיומן של בליעות האסורות בכלי הוי סתירה לטבילה, היות וכל יסוד הטבילה הוא לטהר הכלי ממאכלות אסורות שבו, ולכן אם נשאר הבליעות בשעת הטבילה לא עשה כלום, והוי ממש כטובל ושרץ בידו. אלא דיש להעיר על זה ממה שכתב הריטב"א עצמו לפני זה, יעו"ש שהביא דברי הרמב"ן דלענין טבילת כלים צריך מ' סאה, אע"ג דלענין טהרה מטומאה סגי ברביעית למחטין, וז"ל (בשם הרמב"ן) דשמא הכא גזרת מלך היא **משום מעלה שעשאוה כטבילת גר**, משמע שהוי כטבילת גר כשיטת התוס'. והערוני דאולי אפילו אם נאמר שטומאת העכו"ם המוזכר בירושלמי הכוונה לטומאה ממאכלות אסורות, אבל סוף כל סוף כתוב בירושלמי "לפי שיצאו מטומאתן של גוים, לקדושתן של ישראל", משמע שיש שני ענינים, שמוציאו מטומאת העכו"ם, וגם מכניסו קדושת ישראל, א"כ מצד החלק השני כתב הריטב"א שצריך טבילה במ' סאה.

טעם כעיקר

על פי דברי הריטב"א אלו אפשר לפרש דברי הרמב"ן הסתומים. דהנה נחלקו הראשונים אם טעם כעיקר מן התורה או אינו אלא מדרבנן, והק' הראשונים לפי השיטות שאינו אלא מדרבנן, למה היו צריכים להכשיר הכלים ששבו במלחמת מדין, הרי מן התורה מותר להשתמש בכלים אלו בלי הכשר. ועי' בספר בדק הבית להרא"ה (בית ד שער א) בשם הרמב"ן דאפשר דמשום "מעלה" הוא, דכיון דנבלע הכלי מאיסור אף על פי שעכשיו כשפולט אין כאן אלא טעם, לא יבטל ברוב, שהכלי נאסר עלינו משום מעלה, ולפיכך אסר פליטתו כל היכא דחשיבא פליטה כלל. ועי"ש שמדמה הענין לחיוב טבילה דאצרכה קרא אפילו לכלים חדשים, דמסתמא דטבילה דאורייתא היא משום מעלה. ומוסיף דאף על גב דבמחוסר טבילה לא שמעין דאם עבר ובישל בדיעבד יהא אסור, הני מילי ראוי לטבילה, אבל האי דודאי לא חזאי לטבילה כל היכא דבלע מאיסורא עד דאיתכשר, **כל שאינו ראוי לטבילה טבילה מעכבת בו**. וכתב הרא"ה שזו היא שיטת מורי רבנו משה ז"ל וזויה מבהיק ועליה ראוי לסמוך ולעשות מעשה לכתחילה, ושלא כדברי המחבר (הרשב"א בתורת הבית). וצ"ב מה השייכות בין הגעלה לטבילה, דנימא שהגעלה הוי הכשר טבילה. אכן לפי הריטב"א הדברים מאירים כשמש בצהרים, דהא נתבאר דיסוד חיוב הטבילה היא לטהר הכלי מהשפעת מאכלות אסורות, ולכן סובר הרמב"ן דהגעלה שמוציא הבליעות של מאכ"א, הוי "הכשר" הטבילה, וגם מעכב בטבילה.

[ג]

איסור השתמשות קודם טבילה

שיטת המקילים

נחלקו הראשונים האם קודם הטבילה יש איסור השתמשות בכלי, שיטת התורי"ד (פסקי הרי"ד ע"ז שם) שאין איסור השתמשות, רק יש חיוב טבילה.

דאורייתא או דרבנן

אבל דעת רוב ראשונים שאסור להשתמש בכלי קודם טבילה, וז"ל הרמב"ם (מאכלות אסורות יז, ג) הלוקח כלי תשמיש סעודה מן העכו"ם מכלי מתכות וכלי זכוכית, דברים שלא נשתמש בהן כל עיקר, **מטבילין במי מקוה ואחר כך יהיו מותרין לאכול בהן ולשתות**. וכן דעת הרבה ראשונים (כמבואר בספר

טבילת כלים פרק ד הערה ב), וכן פסק הטור (יורה דעה סס"ק קכ) וז"ל אף על פי שצריך להטביל הכלי קודם שישתמש בו, אם נשתמש בו קודם לא נאסר מה שנשתמש בו ויטבילנו עוד. אלא דנחלקו הראשונים האם איסור זה מן התורה, או אינו אלא מדרבנן. בספר אור זרוע (חלק ד פסקי עבודה זרה סימן רצג) כתב וז"ל אין זה כי אם גזירת הכתוב, **דאסר רחמנא להשתמש בהם כל טבילה**. וכן מבואר בפרמ"ג כמו שיבואר לקמן.

מי שאין לו אלא כוס שלא טובל בשביל ד' כוסות

כתב בספר פרי מגדים (או"ח משבצות זהב סימן תפ"ו) מי שבלייל הסדר אין לו כוס כי אם

אחד שלא טבל, אולי מותר לטבול במים סרוחים בליילה בשביל מצות ד' כוסות. עוד כתב דאי מיירי בכלי זכוכית, אפשר שאם אין לו מים מותר להשתמש בו בלי טבילה, דאיתי עשה דרבנן ודחי לאיסור טבילה בזכוכית מדברי סופרים, מה שאין כן במתכות דהוה דין תורה.

עשה דוחה ל"ת אם אינו "בעידנא"

אבל העיר דאולי לא הוה בעידנא (ר"ל שההשתמשות הוא בשעת מזיגת הכוס, והמצוה אינו מקיים עד שעת השתייה) ולכן לא ידחה. עי"ש שמציין למ"א (סימן תמ"ו ס"ק ב), שמביא דברי הר"ן גבי שופר דתנן סוף ר"ה דאין מפקחין עליו את הגל, מ"ט שופר עשה ויו"ט ל"ת ועשה ואין עשה דוחה ל"ת ועשה, וכ' הר"ן דכיון דמדאורייתא לא דחי, ה"ה דמוקצה דרבנן, דעשו חיזוק לדבריהם כשל תורה. והק' השבלי הלקט מה צ"ל דיו"ט עשה ול"ת הוא, הא אפילו ל"ת לחוד נמי לא דחי כיון דבעידן דמיעקר לאו לא מקיים עשה, ותירץ ר"ת דעשה דרבים דחי ל"ת אף על גב דבעידנא דמיעקר לאו לא מקיים עשה. מבואר בדבריו שאפילו עשה דאורייתא אינו דוחה איסור דרבנן, היכא דלא הוי בעידנא, אע"פ שהנדחה הוא קל. וזה חידוש גדול שיש מקום לומר שעשה דאורייתא שדוחה ל"ת דרבנן לא צריך בעידנא, דרק בעשה דוחה ל"ת, שהל"ת הוא חמור, אלא דגזיה"כ שעשה דוחה ל"ת, אז צריך בעידנא, אבל היכא שהנדחה הוא יותר קל, והעשה דוחה מן הסברא, אולי לא צריך בעידנא. ויסוד לזה מצינו בתוס' (פסחים נט, א) שהיכא שעשה החמור דוחה עשה הקל לא צריך בעידנא.

טבילת כלים בשבת

אבל דעת רוב האחרונים שאינו אסור אלא מדרבנן, וכן דעת הביאור הלכה (סימן שכג, ז), דהנה המחבר מביא מחלוקת האם מותר לטבול כלי שקנה מגוי בשבת, ומסביר הבה"ל שנחלקו בגמ' (ביצה י"ח) בטעם האסור לטבול כלים טמאים בשבת, שיטת רבה שהטעם הוא שמא יעבירו ד"א ברה"ר, ורב יוסף אמר הטעם שמא יסחוט, רב ביבי נתן טעם שמא ישהה הכלי מלטבול עד זמן יום טוב ושבת שהוא פנוי לו ממלאכה, ויבוא לידי תקלה שישכח וישתמש בו תרומה קודם הטבילה, ורבא נתן טעם דנראה כמתקן כלי. הרי"ף הביא רק טעם רב יוסף וטעם רב ביבי, וממילא לפי אלו השני טעמים מותר להטביל כלי חדש, דלשמא יסחוט ליכא למיגזר דהא לא משכחת כלי חדש דצריך טבילה ויהיה שייך בו סחיטה, וגם שמא ישהה ליכא למימר, דדוקא בכלי טמא אם ישהנו וישתמש בו תרומה ויאכלנו עביד איסורא שאכל תרומה טמאה, משא"כ בכלי חדש גם אם ישתמש בו בלי טבילה אין המאכל נאסר, ואף על גב דעביד איסורא במה שמשתמש בו בלי טבילה, אפ"ה משום זה לא גזרינן שמא ישהה, כיון דעכ"פ אינו אוכל איסור. **וגם אין איסור זה כי אם מדרבנן, אפילו לדעת הסוברים דהטבילה הוא מה"ת**, ולכן להרי"ף מותר להטביל כלי חדש, אבל הרא"ש פסק כטעמא דרבה, וזה הטעם שייך גם בכלי חדש הנקח מן הגוי שצריך טבילה.

אכילה במלון או מסעדה שאינם טובלים הכלים

הפוסקים דנו האם מותר לאכול במסעדה או במלון שאינם מקפידים על טבילת כלים. אם מדובר במלון שיש שותפות של יהודי וגוי, אין חיוב לטבול הכלים, כמבואר ברמ"א (שו"ע יו"ד קכ, כט) שישארה השאלה האם מותר לאכול שם בלי שיטבול הכלים.

והנה נפסק בשו"ע (יו"ד קכ סעיף ח) שהשואל או שוכר כלי מהעו"ג, אינו טעון טבילה. אבל אם ישראל קנאו מהעובד כוכבים והשאילו לחבירו, טעון טבילה, שכבר נתחייב ביד הראשון. ויש מי שאומר שאם לא לקחו הראשון לצורך סעודה, אלא לחתוך קלפים וכיוצא בו, אין צריך להטבילו. וכתב הבית יוסף (יו"ד סימן קכ) שלפי"ז ישראל שקנה כלי מגוי לסחורה, אם מכרו לישראל אחר אין הקונה צריך להטבילו, דכיון דלא נתחייב ביד הראשון שהרי לא היה עומד אלא לסחורה, ודמי להא דלקחו לחתוך ולא לצרכי סעודה, אבל מדסיים (הגהת אשרי) וכתב שהרי שאול הוא בידו, משמע שאם היה לקוח בידו היה חייב טבילה, ואם כן הוא הדין בלוקח מהעומדין אצל ישראל לסחורה כיון שמגוי לקחם. ולפי"ז אם שאל כלים מחנות בשביל שמחה, אין צריך לטבול, שהבעה"ב לא התחייב בטבילה הואיל ואצלו אינם כל סעודה, והשואל אינו חייב הואיל ולא קנה הכלים. אבל עי' בט"ז (ס"ק י) שדעת האיסור והיתר (כלל נ"ח דין פ"ט) שכיון שאם היה הישראל הראשון רוצה לשמשו לסעודה אפילו עראי היה צריך לטבול, ממילא נתחייב בידו מקרי, וע"כ ישראל השני השואל ממנו צריך לטבול. ותמה מאד על רמ"א שלא הביאו לא בד"מ ולא כאן. ולכן פסק הט"ז דיש לטבול בלא ברכה, וה"ה השואל כלים מישראל החנוני לצורך סעודה, יטבלנו בלא ברכה, אלא דיש לחנוני להודיע זה למי שיקנה אותו ממנו אח"כ שלא יטבלנו שנית בברכה. כדברי הט"ז פסק גם הש"ך (שם ס"ק טז).

ועי' בספר בינת אדם (שער איסור והיתר סימן סה, פד) שאע"פ שהט"ז והש"ך חוששין לסברת האיסור והיתר לטבול בלא ברכה, מכל מקום כיון שהבית יוסף מסכים להגהת אשרי, ורמ"א גם כן לא הביא דעת האיסור והיתר, משמע דמודה להבית יוסף, אם כן לצורך שבת או אורחים או סעודה גדולה שיש לחוש שישברו ויהיה הפסד, או שאין פנאי, יש לסמוך להשתמש בלא טבילה.

שתייה בקיוסק

ועי' בספר דרכי תשובה (סי' קכ, ע) שנתפשט המנהג בכל העולם כשנוסעין במסילת הברזל ששותין בחצר המסילה שכר ומים בצנצנת של בעל המיזוג אשר שם, ואין מקפידין אם הוא ישראל או לאו, ומיישב המנהג על פי הנ"ל שהכלי אינו אלא בשאלה אצל השותה, ובעה"ב לא התחייב בטבילה משום שאצלו אינם כלי סעודה אלא לסחורה.

[עוד כתב שמה"ט נמי אלו שממלאים בקבוקים מים מינרלים ומוכרים אותם, אינם חייבים לטבול הבקבוקים לפני שממלאים אותם, משום שזה מקרי כלי סחורה ולא כלי סעודה. אבל שמעתי שהגר"נ קרליץ שליט"א כשנתן הכשר על יינות של אוצר ב"ד, חייב אותם לטבול הבקבוקים לפני שממלאים אותם ביין.]

ולפי"ז יתכן שגם בבית מלון או מסעדה אין חיוב טבילה משום דהוי ככלי סחורה, אבל יש לחלק בין שתייה בקיוסק לאכילה בבית מלון, שבבית מלון נקרא שהאוכל הוא "אורח" אצל בעל המלון, א"כ י"ל שאין זה נחשב כלי סחורה, אלא שבעה"ב משתמש בכלים כדי להאכיל ה"אורחים" שלו, א"כ שפיר התחייב בעל המלון בטבילה, וממילא אסור להשתמש בכלים אלה בלי טבילה.

אבל לגבי עיקר הדמיון לכלי סחורה עי' בס' טבילת כלים (פ"ג הע' כ"ד), שהחזו"א ויבלחט"א הגר"ח קניבסקי שליט"א, מחמירים אפילו לשתות בקיוסק. ועי"ש בשם הגרמ"פ זצ"ל (חוברת לתורה והוראה ב' עמ' 20) שאין היתר היכא שבעה"ב קנה הכלים להשכירם, ורק היכא שקנה אותם למכרם, ולכן אסור להשתמש בכלים של מלון או אולם שמחות, כשאננם נזהרים בטבילת כלים. ובשו"ת אגרות משה (יו"ד חלק ג סי' כב) כתב שהאוכל במלון או במסעדה וכדומה שאין טובלין עליהם, ונתנו לפניו חתיכות בשר וכדומה מונחות על גבי כלי מתכות או זכוכית, ואינן צריכות לעצם הכלי ואינן משתמשים בו לצורך אכילה, אף שגם כלי שמשתמשים בו לדברים יבשים הם ג"כ נחשבים כלי סעודה וצריכים טבילה, אבל כיון שאין המאכל נאסר, יש להתיר בשעת הדחק ליטול משם בידים, או בדבר שאין צריך טבילה, ולאכול. אבל במקום שהמאכל צריך להכלי כגון מרק ומאכלים לחים, אסור לאכול ממנו בלא טבילה, שנחשבו ככלי סעודה, מדצריך להם לצורך האכילה ובשעת האכילה.

גדר איסור השתמשות

ובשם הגרשז"א זצ"ל כתב שאע"פ שאין דעתן לחשבם כלי סחורה, אבל יש להתיר מטעם אחר. דהנה יש לדון בעיקר גדר איסור השתמשות בכלי שאינו טבול, האם יש כאן איסור בעצם ההשתמשות, והטבילה הוא מתיר של האיסור השתמשות, (כעין מה שמצינו שאסור לינהות מעולם הזה בלא ברכה, ע"י בזה לקמן) או דילמא שחז"ל אסרו ההשתמשות משום שהוא חייב לטבול הכלי, דכדי לוודא שיקיים מצותו, אסרו עליו השימוש לפני הטבילה. ולפי הצד השני טען הגרשז"א שרק היכא שיש לו אפשרות לטבול הכלי הטילו עליו איסור השתמשות, אבל במלון או מסעדה שלא יתנו לו להוציא הכלים מהמלון וללכת לטבול אותם, בכה"ג לא אסרו עליו ההשתמשות.

אסור ליהנות מעוה"ז בלי ברכה

[ועל דרך זה התיר הגרשז"א לחיל שעומד במארב, והוא חייב לישאר דומם לכמה שעות, ויש לו קש גדול מחובר לבקבוק מים שמאפשר לו לשתות בלי לזוז, ונשאל אם הוא צריך להתפנות וממילא אסור לו לברך, האם מותר לו לשתות בלי ברכה, וענה שמותר לו לשתות בלי ברכה, משום שהאיסור ליהנות בלי ברכה אינו אלא משום שחייב לברך, וכאן שא"א לו לברך אין עליו איסור ליהנות מן עוה"ז. הוא מוכיח כדבריו מזה שמותר לאונן לאכול בלי ברכה, דאם נאמר שהברכה הוא "מתיר" של האיסור ליהנות מן עוה"ז, למה מותר בלי ברכה, הרי לא מצינו שאונן מותר לעבור על איסורים, אלא ע"כ שלא אסרו ליהנות א"כ יכול לברך, אבל אונן שאסור לו לברך אין עליו איסור].

מי ששכח ולא טבל לפני שבת

אבל על עיקר דבריו יש להעיר מהא דאיתא בשו"ע (יו"ד קכ סעיף טז) שאם שכח ולא הטביל כלי מערב שבת או מערב יום טוב, יתננו לעובד כוכבים במתנה ואחר כך ישאלנו ממנו, ומותר להשתמש בו. וכתב הרמ"א שכן יעשה אפילו בחול, במקום שאין לו מקוה. ואם כדברי הגרשז"א למה אינו מותר להשתמש בכלים בלי שיתנם לגוי, שהרי א"א לו לטבול הכלים משום איסור שבת, ובכה"ג לא נאסר השימוש.

טבילה בכלי מתנה

הזכרנו דברי הדרכי תשובה שמפעל אינו חייב לטבול הבקבוקים לפני שממלאים אותם בשתייה כדי למכור אותם, דמקרי כלי סחורה, ולפי"ז יש לדון האם נותן כלי במתנה יכול לטבול לפני שהוא נותנו, משום שהוא חושש שהמקבל אינו מקפיד על טבילת כלים, שהרי אצלו אולי נחשב ככלי סחורה, ואם לא חל עליו חיוב טבילה אין בטבילתו כלום.

עוד יש להסתפק במי שנודב כוסות של זכויות לבית הכנסת בשביל קפה וכדומה, האם יכול לטבולם, שהרי ג"כ אצלו לא חל חיוב הטבילה, שלא קנה אותם אלא לתתם לביהכ"נ. ויש לדון עוד דאולי גם אחרי שכבר תרם אותם אין חיוב טבילה, שעל מי חל חיוב הטבילה, הרי אין הכלים שייכים אלא להציבור. ואולי עדיף שלא יקנה הכלים לביהכ"נ, אלא שישאר אצלו, והוא מרשה לכולם להשתמש בהם, ואז החיוב הוא עליו.

[ד]

איזה כלים

כלי זכויות וחרס

מן התורה אינו חייב לטבול אלא כלי מתכת, אבל כלי זכויות אינו חייב אלא מדרבנן, אבל אפ"ה צריך לברך, שאין כאן ספק אלא חיוב מדרבנן וודאית. אין חיוב לטבול כלי חרס אפילו מדרבנן, אבל אם יש ציפוי של זכויות אז טובלים בלי ברכה.

כלים חשמליים

גם כלים חשמליים חייבים בטבילה, ולכן חייבים לטבול קומקום חשמלי (electric kettle) או טוסטר (sandwich maker) או גריל חשמלי (electric grill) ששמים האוכל על הכלי עצמו. ואין לפטור מטבילה משום חשש שהכלי יתקלקל, שבאמת לא יתקלקל, רק צריכים להשאיר אותו כמה ימים להתייבש. אבל תנור חשמלי (toaster oven) אין צריך לטבול המכשיר עצמו, ורק הרשת שעליו שם האוכל חייב לטבול. ואם יש דברים אלקטרוני (electronic) שאם המים יגע בהם יתקלקלו, אז יש עצה שאומן יהודי יפרק חלק מהכלי כדי לבטלו מתורת כלי, ואז כשיתקן אותו נחשב שיהודי הוא זה שיצר הכלי, ואינו חייב בטבילה. יש עוד עצה שיתנו במתנה לגוי ואח"כ ישאלנה מהגוי, ואע"פ שלגבי מי ששכח לטבול כליו קודם שבת שנפסק בשו"ע (שם סעיף ט"ו) שיתנו לעובד כוכבים במתנה, ואחר כך ישאלנו ממנו ומותר להשתמש בו, כתב הט"ז (ס"ק יח) שהאי תיקונא אינו אלא לפי שעה, דהיינו לאותו שבת או בחול כל זמן שאין לו מקוה, אבל לאחר השבת או שיזדמן לו מקוה כיון שישתקע עולמית ביד ישראל ודאי הוי כלקוח בידו, ולא עדיף ממשכן עובד כוכבים ביד ישראל ודעתו לשקוע דצריך טבילה, דווקא שם שיש לו עצה אבל כאן שאין לו עצה, מתירים הפוסקים להשתמש כך לעולם. עי' בחי' הגרע"א (על סעיף א) שכ"כ בשם הכנה"ג בנוגע לחביות של חרס גדולות המצופות באבר, שמשימים בהם יין, שאין מקוה מספיק גדול שיכול לטובלם, שמצא תשובת כ"י להחכם מהר"י זאבי דאין תקנה כי אם על ידי הערמה לתתם לעובד כוכבים במתנה ולהשאילם ממנו. ועי"ע בספר דרכי תשובה (אות קיב) שמביא כך בשם ספר שלחן גבוה (או"ח סי' תנא, חלק באות ז).

[ה]

מי טובל

טבילת גוי

כבר הזכרנו בתחילת השיעור בשם הרשב"א, שגוי יכול לטבול כלים משום דלא צריך כוונה לטבילה, וכן נפסק להלכה (יו"ד קכ, טו) וז"ל אם הטביל כלים על ידי עובד כוכבים, עלתה להם טבילה. אבל כתב הרמ"א שמ"מ אינו נאמן על הטבילה, ולפי"ז צריך שבשעת הטבילה יעמוד שם יהודי.

ברכה

הט"ז (שם ס"ק יז) דן למה המחבר כתב לשון בדיעבד, ואחר שמאריך להוכיח שאין שום פקפוק בטבילתו של הגוי, כתב שעיקר הדין תמוה היאך יברך על מה שיטביל העובד כוכבים, והישראל אינו עושה כלום, ולכן מסיק שאין ראוי לעשות כן לכתחלה, ומשום הכי כתב השו"ע כאן לשון דיעבד. אבל כתב שאם הישראל מטביל ג"כ איזה כלי באותה שעה, אלא שהעובד כוכבים מסייע לו להטביל שאר כלים, נמצא דקאי הברכה על מה שהישראל עושה שפיר דמי. ולכאורה דבריו תמוהין שאע"פ שהברכה יחול על הכלים שהיהודי טובל, אבל לגבי מה שהגוי טובל אין ברכה, ומה מועיל שיש ברכה על השאר, וצע"ג. הפרי חדש חולק על הט"ז וסובר שהיהודי יכול לברך על הטבילה של הגוי. ומסביר המחנה אפרים (הלכות שלוחין ושותפין סי' יא) דס"ל שיכול לברך מטעם שליחות, דכי אימעית גוי משליחות ה"מ במידי דצריך שליח, דא"א לעשותו שלא מדעת בעל הבית, אבל מידי דיכול לעשותו שלא מדעת בעל הבית והרי הוא עשוי, כסוכה ומעקה הרי זה נעשה שלוחו.

טבילת קטן

לענין טבילת קטן כתוב בשו"ע (שם סעיף יד) שאין מאמינים קטן על טבילת כלים, אבל אם טבלו לפני גדול, הוי טבילה. המקור הוא בתרומת הדשן (סימן רנ"ז), שכתב שהטעם דלא שרי למיעבד הכי, משום דטבילת כלים הלקוחים מן הנכרים דאורייתא היא, לא מהימנינן ליה לקטן, אף על גב דבידו הוא, ומילתא דלית ביה טורח. ועי"ש שמוכיח מתוס' (למס' פסחים ד, ב) דדווקא לגבי נשים ועבדים נקטו התוס' דנאמנים באיסור דאורייתא, אבל לא קטנים. וכ"כ הט"ז והגר"א שהטעם שאין קטן נאמן בטבילת כלים הוא משום דהוי חיוב דאורייתא. ולפי"ז בכלי זכויות שהחיוב רק מדרבנן, אפשר לסמוך על קטן. אבל עי'

בפתחי תשובה (ס"ק יד) שמביא מהפמ"ג (או"ח סי' תנ"א במשבצות זהב סק"ו) דאף בכלי זכוכית שהוא דרבנן נראה דאינו נאמן, כיון שיש לו חזקת איסור, כבסי' קכ"ז ס"ג בסוף הג"ה. אבל צ"ע, דשם אינו בידו, אבל היכא דהוי בידו אולי יש לסמוך על הריב"ש (סי' רמה שמבואר בדבריו שהיכא דהוי בידו של הקטן נאמן גם נגד חזקה) עכ"פ בדין דרבנן. ואולי הפרמ"ג הבין מזה שהרמ"א לא חילק בין היכא דהוי בידו, להיכא שאינו בידו, משמע שבכל אופן אין לסמוך על הקטן נגד חזקה. ועי' בספר טבילת כלים (פרק ח סעיף א) שכתב שיש שהאמינו לקטן בכלי זכוכית וכלים מחרס מצופים. ועי' בהערה (ב*) שהעיר שאפילו בכלי מתכת שהחויב טבילה מדאורייתא, אבל האיסור להשתמש בכלי שאינו טבול, אינו אלא מדרבנן, א"כ להשיטות שקטן נאמן בכלי זכוכית, למה אינו נאמן גם בכלי מתכת, לגבי האיסור להשתמש. האמת היא שיתכן שהוא צודק, ומה שכתב המחבר שאינו נאמן אולי הוא מדבר לגבי החויב טבילה שיש לבעל הכלי, אבל אה"נ שמותר להשתמש בו.

חזקה דרבה

עוד כתב שכידוע, קטן שהגיע לכלל י"ג שנים יש "חזקה דרבה" שהביא ב' שערות, אבל רק במילי דרבנן סמכינן על חזקה דרבה, אבל במילי דאורייתא לא, א"כ אפילו קטן שהגדיל אין לסמוך עליו אלא בטבילת כלי זכוכית וכדומה, שאין חיובן אלא מדרבנן.